Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ГОРДІЙ ОКСАНА МИРОСЛАВІВНА

УДК 811.112.2’373.7

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЕКСПРЕСИВИ І КОМУНІКАТИВИ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ІНТЕРНЕТ-ТЕКСТАХ

10.02.04 – германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі німецької філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Остапович Олег Ярославович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри німецької філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Кияк Тарас Романович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології,
завідувач кафедри теорії і практики перекладу з німецької мови

кандидат філологічних наук, доцент
Скрипнік Ірина Юріївна,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
доцент кафедри методики та практики викладання іноземної мови

Захист відбудеться 26 квітня 2016 р. о 10-й годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано 17 березня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дослідження фразеологічних одиниць національних мов займають велику нішу у різних лінгвістичних парадигмах. Об'єктивні труднощі із формулюванням уніфікованого визначення фразеологізму та побудовою класифікаційних схем з чіткими межами, з якими зіткнулися представники системно-структурного підходу, значною мірою успішно долають науковці комунікативно-прагматичного напряму та когнітивної лінгвістики, враховуючи як інтерсуб'єктивні, так і індивідуальні позамовні фактори, релевантні для функціонування різних типів фразеологічних одиниць.

Актуальність роботи зумовлюється дискусійним статусом в сучасній германістиці фразеологічних одиниць у формі окремого висловлення, які передають інтенції, оцінки та емоції мовця: *Ab nach Kassel! Das ist (doch) die Höhe! Da wird der Hund in der Pfanne verrückt! Abwarten und Tee trinken! Das fängt ja gut an!* Структурні та функціональні особливості цих одиниць часто ставали причиною зарахування їх разом з прислів'ями до периферії фразеології. Якщо прислів'я широко досліджувалися в рамках пареміологічних праць, то вищеназвані одиниці здебільшого випадали з поля зору науковців. В наш час на необхідності їхнього дослідження наголошують провідні фразеологи, зокрема, Г. Бургер, А. М. Баранов, Д. О. Добровольський та інші. Аналіз існуючих підходів, в рамках яких ці одиниці розглядалися як комунікативні формули (В. Фляйшер), комунікативи як «експресивні засоби мови» (О. К. Кожина) чи назагал як вигукові фразеологічні одиниці – ФО з «повним експресивним переосмисленнням компонентів» (О. В. Кунін), дозволяє нам аргументувати їхнє зображення як єдиного функціонально-семантичного поля фразеологічних експресивів і комунікативів (ФЕіК).

Інтернет-лінгвістика сьогодні стрімко розвивається, про що свідчать численні праці у цій сфері вітчизняних та зарубіжних дослідників (Д. Крістал; С. Дімер; С. В. Заборовська; Н. Г. Лукашенко; Л. Ф. Компанцева; О. В. Лутовінова; Л. Ю. Щипіцина та ін.). Значну увагу приділяють питанню взаємодії усної і писемної форм мовлення в Інтернеті (С. О. Лисенко; Г. М. Трофімова; В. М. Шевельов; К. Венц; К. Дюршайд; А. Шторер). З огляду на зазначені тенденції вважаємо актуальним дослідження проникнення і функціонування експресивної та комунікативно спрямованої фразеології у різних за своєю специфікою жанрах Інтернет-дискурсу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках наукової теми кафедри німецької філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» «Структура і функції елементів різних рівнів системи німецької мови» (номер державної реєстрації 0113U005754). Тема дисертації затверджена Вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» 27 травня 2008 р. (протокол № 11) та уточнена 30 червня 2015 р. (протокол № 7).

Метою дисертації є комплексний аналіз функціонально-семантичного поля фразеологічних експресивів і комунікативів сучасної німецької мови в Інтернет-комунікації та встановлення їхнього загальнолінгвістичного і когнітивно-дискурсивного статусу у німецькій лінгвокультурі.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

– проаналізувати та систематизувати існуючі підходи щодо розгляду статусу стійких фраз в системі німецької мови та обґрунтувати представлення фразеологізмів-висловлень, що передають інтенції, оцінки і емоції мовця, як функціонально-семантичного поля фразеологічних експресивів і комунікативів;

– відмежувати ФЕіК німецької мови від інших стійких одиниць в структурно-семантичному і функціональному плані, описати основні підходи до проблеми їхньої класифікації в сучасній лінгвістиці та виробити стратегії дослідження ФЕіК відповідно до релевантності їхніх категоріальних ознак;

– сформувати методологічне підґрунтя дослідження з опорою на теоретичні положення фразеології в лінгвокогнітивній парадигмі та Інтернет-лінгвістику;

– здійснити аналіз лексикографічної фіксації ФЕіК та визначити їхню тезаурусну класифікаційну модель;

– проаналізувати лінгвокультурні особливості ФЕіК німецької мови;

– на основі доступних в мережі Інтернет текстів провести кількісний аналіз вживання ФЕіК, перевірити відповідність лексикографічної фіксації цих одиниць та верифікувати отримані відомості за допомогою експерименту з опитування інформантів-носіїв мови;

– представити мовну та жанрову специфіку Інтернет-комунікації і визначити найрелевантніші жанри для аналізу ФЕіК;

– описати основні дискурсивні характеристики функціонування ФЕіК в Глобальній мережі.

Об'єктом дослідження є фразеологічні експресиви і комунікативи сучасної німецької мови – синтаксично оформлені у вигляді речень / еліптичних речень окремі висловлення, закріплені узуально для вираження інтенцій, оцінок і емоцій мовця. **Предмет** дослідження становлять їхні функціонально-семантичні і лінгвокультурні характеристики та когнітивно-дискурсивні особливості вживання в Інтернет-дискурсі.

Матеріалом дослідження слугував корпус фразеологічних експресивів і комунікативів, який сформовано на основі суцільної лексикографічної вибірки із фразеологічних словників та словників розмовної німецької мови і етимологічних довідників із загальною кількістю 2303 одиниці. Проаналізовано текстовий корпус, який представлений різножанровими матеріалами німецькомовного Інтернет-простору, отриманими за допомогою пошукової системи *Google*. Для аналізу ФЕіК в публіцистичних текстах використовувались матеріали сайтів онлайн-видань та онлайн-версій популярних німецьких національних і регіональних видань – *www.focus.de*, *www.welt.de*, *www.fr-online.de*, *www.kicker.de*, *www.morgenpost.de*, *www.badische-zeitung.de* та ін., а також їхніх інтерактивних додатків для зворотного зв'язку з читачами, передусім рубрики «читацький коментар» видання *FOCUS Online*. Аналіз функціонування ФЕіК в асинхронній комунікації здійснювався на матеріалах німецькомовних форумів різноманітного тематичного спрямування. Взаємопов'язаність вживання ФЕіК з мультимедійними можливостями Інтернет-комунікації розглядається головним чином на матеріалах сайтів *www.youtube.com* (відеоінформація) та *www.fotocommunity.de* (фото та інші зображення). Дослідження

функціонування ФЕіК в соціальних мережах анкетного типу проводилось на матеріалах сайту *www.facebook.de*.

В основі нашого дослідження лежить принцип антропоцентризму. Загальна **методологічна база** дослідження сформувалась на основі лінгвофілософських ідей В. Гумбольдта, Г. Файльке, Ш. Штайна. В роботі використано основні методичні тактики когнітивно-комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології, корпусних досліджень та Інтернет-лінгвістики. Метод індуктивного аналізу й синтезу застосовано для узагальнення і уточнення теоретичних положень, формулювання висновків. Для інвентаризації та систематизації мовного матеріалу використано метод лінгвістичного опису, який включає в себе прийоми спостереження, інтерпретації, аналізу словникових статей, співставлення, класифікації. Нові тенденції фразеологічних досліджень виявляють зміну інвентарно-дистрибутивного підходу на функціонально-семантичну та комунікативно-прагматичну парадигму. Для вирішення поставлених завдань традиційне розуміння фразеосемантичного поля інтерпретовано як функціонально-семантичне поле ФЕіК, що дозволило виявити їхню функціональну таксономічну організацію.

Для кількісних підрахунків розроблено авторську методику застосування мережевого (автоматизованого) пошуку, яка полягала у використанні пошукової системи *Google* для з'ясування частотних характеристик вживаності ФЕіК. Верифікація отриманих результатів проводилась на основі методу анкетування. Елементи кількісного аналізу використовувались також для інвентаризації лексикографічного та емпіричного текстового матеріалу. Контекстуально-ситуативний та комунікативно-прагматичний аналіз застосовувався для встановлення специфіки функціонування ФЕіК німецької мови в Інтернет-текстах, виявлення і опису їхньої дискурсивної «доданої вартості». Крім того, ми використовували в роботі мультимедійний аналіз – метод, обумовлений новизною та специфікою досліджуваного матеріалу, за допомогою якого визначалась роль невербальної інформації у функціонуванні ФЕіК в окремих жанрових форматах Інтернету. Отже, методологічною основою дослідження є поліпарадигмальний підхід до дослідження фразеологічних експресивів і комунікативів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що аналізовані ФО *вперше* представлені як єдине функціонально-семантичне поле фразеологічних експресивів та комунікативів. Це дозволило уточнити їхні семантико-прагматичні особливості з максимальною наближеністю до реального функціонування. На великому обсязі вибірки досліджено лінгвокультурну специфіку та описано особливості вживання ФЕіК з національно-культурним компонентом семантики у дискурсі. Експериментальна частина роботи виконана з використанням методики сучасних корпусних лінгвістичних студій. Представлена авторська методика кількісного та якісного аналізу ФЕіК за допомогою пошукових систем в Інтернет-корпусі. У підсумку виокремлено групи одиниць з різночастотною вживаністю. У дослідженні використано мовний матеріал, який досі рідко залучався до лінгвістичного обігу. В роботі комплексно розглядаються дискурсивні характеристики ФЕіК у новій, відносно малодослідженій сфері комунікації – Інтернет-дискурсі, формування якого обумовлене розвитком інформаційних технологій. Встановлено універсальний

характер мовнокреативного вживання ФЕіК, їхньої розважальної та парольної функцій. Досліджувані одиниці вперше описано як прецедентні феномени інтенційної та емоційно-оцінної концептосфер в німецькій лінгвокультурі.

Теоретичне значення роботи полягає у внеску до теорії фразеології, корпусної лінгвістики, лінгвокультурології та Інтернет-лінгвістики. Прагматично-функціональний аналіз Інтернет-дискурсу розширюється лінгвокультурним підходом, що дозволяє встановити особливості вживання ФЕіК в його німецькомовному сегменті. Запропонована в дисертації методика використання фіксованої в Інтернеті текстової інформації як мовного корпусу може застосовуватися при дослідженні інших типів мовних одиниць.

Практична цінність дослідження полягає у тому, що отримані результати можуть використовуватися у викладанні дисциплін «Лексикологія німецької мови» (розділ «Фразеологія»), «Лінгвокраїнознавство», спецкурсів з лінгвокультурології та Інтернет-лінгвістики. Матеріали дослідження також можуть залучатися для розробки посібників з лексикології, укладання фразеографічних праць й написання наукових робіт з німецької філології.

Положення, які винесено на захист:

1) Фразеологічні експресиви і комунікативи сучасної німецької мови складають єдине функціонально-семантичне поле, що представлене у свідомості мовців фрагментом лексико-семантичної системи мови із тезаурусною таксонною структурою, гіперлінками та дифузними взаємопроникними ділянками.

2) Складність у проведенні дискретної межі між фразеологічними одиницями із експресивною семантичною домінантою та суто комунікативною функцією зумовлює необхідність виділення амбівалентної перехідної зони – ідіоматики експресивно-комунікативного спрямування, що складає значну кількісну частку досліджуваного емпіричного мовного матеріалу.

3) Фразеологічні експресиви і комунікативи у мережі Інтернет виступають чинниками особливого виду квазіусної, писемно-усної комунікації, що надає їй таких гібридних рис як спонтанність і водночас особливе орфографічне оформлення.

4) Ми вважаємо за доцільне розглядати мережу Інтернет як особливий текстовий макрокорпус. Кількісні підрахунки саме на його основі уможливлюють дослідження Інтернет-комунікації як такої, а також інтерсуб'єктивну актуалізацію лексикографічних відомостей та реалістичне наповнення ідіоматичного тезаурусу.

5) Поєднання діахронної та синхронної національно-культурної специфіки семантики фразеологічних експресивів і комунікативів в Інтернет-комунікації характеризується набуттям ними прецедентного характеру, включенням механізмів вторинної інтертекстуальної алюзії, навіть у виразах, де така семантична специфіка відсутня у референтній семантичній складовій та видається інтуїтивно непрогнозованою. Фразеологічні експресиви і комунікативи набувають в аналізованих жанрах Інтернет-комунікації ефекту «дискурсивної доданої вартості» й роблять свій внесок у творення когнітивно-світоглядної бази німецької лінгвокультури.

6) Особливістю Інтернет-комунікації назагал та функціонування у ній фразеологічних експресивів і комунікативів є значно активніше поєднання візуального та вербального каналів інформації, зумовлене технологічними

особливостями мережі, та нерозривно пов'язана з цим феноменом подвійна актуалізація дослівного й ідіоматично-сигніфікативного прочитання фразеологічних одиниць, потенціал якої значно ширший, аніж у традиційних друкованих медіа.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Практичні результати, теоретичні положення й висновки сформульовано безпосередньо автором. Статей, написаних у співавторстві, немає.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження висвітлено й обговорено на 6 міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: «Мова і культура» (Київ, 2010); «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, 2014); «Мови та світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2014); «Лінгвістика. Комунікація. Освіта» (Луганськ, 2014); «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк, 2014); «Лінгвокомунікативні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців в нафтогазовій галузі в контексті освітньої євроінтеграції» (Івано-Франківськ, 2015). Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри німецької філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (2011-2015 рр.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 9 наукових публікаціях автора, з них 7 – опубліковано у фахових виданнях ДАК України, 1 – в тезах доповіді на наукову конференцію та 1 – у фаховому зарубіжному виданні.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, переліку умовних скорочень, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (299 найменувань, з яких 137 – іноземними мовами), списку джерел ілюстративного матеріалу (163 Інтернет-посилання) та 7 додатків. Основний текст викладено на 192 сторінках. Повний обсяг роботи становить 270 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету і основні завдання, визначено об'єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення дисертації; описано матеріал та методи дослідження; сформульовано положення, що виносяться на захист; подано інформацію щодо апробації результатів дисертації та публікацій, описано структуру роботи.

У **Розділі 1 «Фразеологічні експресиви і комунікативи як лінгвістичний феномен»** проведено аналіз представлених у сучасній мовознавчій науці підходів щодо дослідження ФО зі структурою речення, які передають інтенції, оцінки та емоції мовця, і сформульовано авторську концепцію зображення досліджуваних одиниць як окремого функціонально-семантичного поля. Проводиться відмежування та зображуються зони перетину цих одиниць із суміжними явищами; визначаються стратегії дослідження питання стійкості і відтворюваності ФЕіК та їхніх семантико-прагматичних характеристик.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних праць з фразеології показав, що стосовно досліджуваних мовних одиниць в сучасній лінгвістиці існують різнопланові підходи. У радянському мовознавстві в другій половині минулого століття

сформувався напрям досліджень вигукових фразеологічних одиниць (О. І. Германович, Л. Ф. Козирєва, М. В. Гамзюк, Н. В. Поліщук). Розгляд цих одиниць назагал як комунікативних базується на працях російської школи «неподільного речення», в яких вони описувались як одиниці з реактивною та комунікативною функцією (Г. В. Валімова, Д. І. Квеселевич, В. Ю. Мелікян, О. К. Кожина, А. В. Чугуй, О. Л. Кукса). У німецькому мовознавстві фразеологізми зі структурою речення традиційно розглядались як периферія фразеології і їхньому дослідженню приділялось значно менше уваги.

Різні підходи та принципи класифікації спричинились до появи багатьох паралельних термінів – комунікативні формули (В. Фляйшер), рутинні формули (Ф. Кулмас), мовленнєві формули (А. М. Баранов, Д. О. Добровольський), приказки (О. Д. Райхштейн, С. Є. Ісабеков), прагматичні формули (К. Д. Пільц), вигукові фразеологізми (М. В. Гамзюк, Н. В. Поліщук, Г. Т. Кузь) / інтер'єктивні фраземи (М. Ф. Алефіренко), комунікативи (В. Ф. Кіпріянов, О. Ю. Вікторова, О. К. Кожина), комунікеми (В. Ю. Мелікян, С. С. Мусаелян, А. В. Чугуй), релятиви (Г. В. Валімова, Д. І. Квеселевич), ідіоматичні речення (Р. Фінкбайнер), фразеологізми-речення (*satzwertige Phraseologismen*) (Г.-Г. Люгер), фразеологізми-висловлення (С. Бекман, В. Шіндлер), експресиви (С. Льобнер), фразеорефлекси (В. Г. Гак); навіть таких, що суперечать один одному – *sprichwörtliche Satzredensarten* у І. І. Чернишової і *sprichwörtliche Formeln* у Л. Рьоріха та приказки – стійкі фрази неприслівного та нецитатного характеру у С. Є. Ісабекова. Вони охоплюють часто лише певну частину цих негомогенних, проте функціонально споріднених одиниць.

Згідно з концепціями ідіоматичного карбування мови Г. Файльке та шаблонної мови Ш. Штайна як розуміння, так і продукування мовних виразів визначаються великою мірою конвенційними преференціями. На передній план виноситься контекстуалізація виразу, а не його структурно-семантичне декодування. Ідіоматичне карбування виразів відбувається у вжитку та в результаті вжитку, вони прив'язуються до типових комунікативних контекстів, ситуацій і функцій.

З-поміж дискурсивних одиниць інтенційного вжитку ми виділяємо функціональний клас **фразеологічних експресивів і комунікативів** – окремих висловлень, синтаксично оформлених у вигляді речень / еліптичних речень, закріплених узуально в мовній спільноті для вираження інтенцій, оцінок і емоцій мовця. Вони характеризуються відтворюваністю, відносною стійкістю, комплексним значенням і виконують комунікативну та експресивну функцію. На основі аналізу лінгвістичних концепцій, в яких ці одиниці розглядались окремо як комунікативні чи як вигукові ФО, ми аргументуємо їхнє зображення як єдиного функціонально-семантичного поля. У цих конвенціалізованих мовленнєвих одиницях імпліковані складні комунікативно-експресивні особистісні смисли – в різних пропорціях переплітаються емоції, відчуття, оцінки, ставлення суб'єкта до позамовної ситуації, поведінки чи слів співрозмовника і різноманітні комунікативні інтенції.

Фразеологічні експресиви і комунікативи як одиниці інтенційного мовленнєвого вжитку слід розглядати окремо від інституційно закріплених ситуативних формул (*Werden Sie schon bedient? Bitte einsteigen und Türen schließen*) і формул мовленнєвого етикету (*Grüß Gott! Herzliches Beileid! Einen guten Rutsch ins*

Neue Jahr!), вжиток яких соціально обумовлений, тобто які служать передусім для координації соціальної поведінки і виконують соціальну функцію, та мовленнєво специфічних фразеологізмів (*wie schon gesagt wurde; hör mal*), які характеризуються ситуативно незалежним вживанням, а їхнє власне значення поступається метакомунікативній функції. Попри певний функціонально-прагматичний перетин ФЕіК та прислів'їв, останні виокремлено з огляду на їхній дидактичний зміст (соціально-виховну функцію) та функцію аргументації і більш закриту структуру, відсутність формальних елементів для зв'язку з контекстом.

Результати останніх досліджень підтверджують, що ці фразеологічні одиниці можуть розглядатися лише як відносно стійкі. Багато ФЕіК лексикографічно фіксовані з відмінностями в кількості компонентів (*Au Backe, (mein Zahn)!*), найчастіше квантитативні варіанти виявляють наявність в структурі фрази однієї чи декількох факультативних часток (*Das ist (doch / ja) der Gipfel! (Nun) halt (aber) (mal) die Luft an!*). Досить широко представлені власне лексичні субституції компонентів ФЕіК (*Das macht der Liebe / Sache keinen Abbruch*), різні займенникові варіанти (*Das könnte dir / ihm usw. so passen!*). Дослідження виявляють контекстуальні зміни часової форми, поширення багатьох одиниць додатковими компонентами, досить «вільне» включення їх у підрядні речення, що робить неможливим проведення чіткої межі між ФО у формі словосполучення та одиницями з реченнєвою структурою. На шкалі синтаксично-структурної стійкості найближче до абсолютної позначки розміщені ФЕіК з імпліцитною структурою речення.

В сучасній лінгвістиці як один з чинників ідіоматичності розглядаються прагматичні рестрикції, які визначають коректне використання фразеологізму в контексті. Аналіз існуючих класифікацій показав, що ФЕіК конвенціалізовано пов'язані з певними ілокутивними функціями, які відтворюються разом з лексико-структурним складом фрази, і щодо багатьох ФО цього типу їх можна визначити незалежно від контексту.

У визначенні прагматичних фразеологізмів вагомою є їхня належність у конвенціалізованій формі до ментального лексикону (більшості) мовців. Для визначення стійкості ФО через її вживаність необхідні емпіричні дослідження, які б робили можливим інтерсуб'єктивне встановлення вживаності.

Ці спостереження зумовлюють розробку семантико-функціональної тезаурусної класифікаційної моделі, відсилання між таксонами якої передаватимуть поліфункціональну специфіку ФЕіК, та визначення їхньої вживаності на основі масивного текстового корпусу.

У **Розділі 2 «Фразеологічні експресиви і комунікативи в лексичній системі німецької мови»** розглянуто особливості лексикографічної кодифікації ФЕіК, описана методика лексикографічної вибірки. На основі їхніх ілокутивних функцій розроблено тезаурусну класифікаційну схему. Здійснена лінгвокультурна розвідка лексикографічно фіксованих одиниць. Проведено огляд корпусних фразеологічних досліджень та використано Інтернет як мовний корпус. Застосована методика допомогла визначити частоту вживання ФЕіК в німецькомовному Інтернет-дискурсі. Відображення у корпусі Інтернету фактичного функціонування у мові досліджуваних ФО верифіковано за допомогою письмового опитування носіїв мови.

Фразеологічні одиниці відбирались методом суцільної вибірки із наступних джерел: Duden, Band 11. Redewendungen; Немецко-русский фразеологический словарь (Бинович Л. Э., Гришин Н. Н.); Німецько-український словник у 2 т. (Гаврись В. І., Пророченко О. П.); Немецко-русский словарь разговорной лексики (Девкин В. Д.) та Wörterbuch der deutschen Umgangssprache (Küpper H.). Для культурологічної розвідки використовувались також етимологічні дані з п'ятитомного словника Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten (Röhrich L.).

Аналіз лексикографічних матеріалів виявив розбіжності у фіксації досліджуваних одиниць щодо їхнього кількісного представлення, відсутність уніфікованої експлікації значення (прагматичний коментар, семантична перифраза / перекладний еквівалент чи їхнє поєднання) та єдиного формулювання початкової форми: *Dich beißt wohl der Affe? / Du bist wohl vom wilden Affen gebissen!* – розм. груб. *Чи ти здурів? Чи ти несповна розуму?* (В. І. Гаврись / О. П. Пророченко) і *(Wie) vom wilden Affen gebissen (sein)* – ugs. *ganz von Sinnen (sein)* (Duden 11). Загалом простежується тенденція формулювання у Duden 11 початкової форми в інфінітиві, а певні частотні варіанти з визначеною ілокуцією подаються у словниковій статті після експлікації значення як приклади контекстної реалізації цих одиниць. З метою якнайповнішого охоплення в роботі одиниць, що відповідають визначеним характеристикам предмету дослідження, ми включали до розгляду ФО, які можна віднести до однієї з виокремлених у класифікаційній схемі функціональних груп, якщо вони представлені формально як речення хоча б в одному із використаних словників. Обсяг проведеної лексикографічної вибірки ФЕіК німецької мови склав **2303** одиниці.

Важливість подання вихідної форми ФО з врахуванням ілокуції та відповідного прагматичного коментаря визначила необхідність розробки функціонально-семантичної тезаурусної класифікаційної схеми ФЕіК німецької мови – представлення польового функціонування цих одиниць із описом основних груп та зон перетину. Поділ на функціональні групи проводився паралельно з лексикографічною вибіркою індуктивним шляхом. У відсиланнях між таксонами експлікована лише невелика частина семантичних зв'язків, які існують між групами функціонально-семантичного поля ФЕіК; проте вони формують т. зв. «лінію тренда» (за Д. О. Добровольським), що дозволяє чіткіше побачити структуру цього поля.

Фразеологічні комунікативи – конвенціалізовані фрази, які виражають різноманітні мовленнєві інтенції, відповідно до положень теорії міжособистісної комунікації представлені на шкалі одиниць непродуктивного (таксони **неприйняття** (**критичного** / **образливого**) **зауваження**, **погрози** і сценарію **«сварка** / **суперечка»**) та продуктивного (таксони **похвали / визнання**; **згоди / схвалення / домовленості**; **конкретизації проблеми / ситуації; підтвердження (сказаного) / запевнення** / **клятви**; **підбадьорення /заспокоєння / утихомирення**; **перестороги**; **спонукання до дії**; **вихваляння** / **задоволення собою** та сценарію **«вирішення конфлікту»**) комунікативних стилів. Окремі таксони мають розгорнуту структуру. Таксон **спонукання до дії** містить такі підтаксони: заклики рушати в дорогу / вставати (*Ab nach Kassel! Erhebe dich, du schwacher Geist!*) та заохочення приступати до роботи (*Rin ins Vergnügen! Da hilft kein Maulspitzen (es muss gepfiffen sein)* чи боротися зі (спільним) ворогом (*Auf ihn mit Gebrüll! Haut den Lukas!*).

Основною сферою вживання *фразеологічних експресивів* – конвенціалізованих фраз, що передають емоції, почуття, психологічний та фізичний стан мовця (функціональних груп **незадоволення,** серед яких одиниці різної інтенсивності – прокляття / грубі вирази, ФЕ обурення / роздратування / гніву / розпачу чи розчарування мовця; **здивування / (приємної чи неприємної) несподіванки**; **задоволення** та нечисленних ФЕ, що виражають **переляк**, **сором**, **огиду** тощо), також є міжособистісна комунікація. Проте їхнє розміщення назагал на шкалі вербальних засобів продуктивного і непродуктивного комунікативних стилів недоцільне, оскільки найчастіше однією з причин конфліктів в міжособистісних відносинах виступає не власне вираження емоцій, а недостатня чи, навпаки, надмірна емоційна експресивність, її неадекватність ситуації мовлення. Велика кількість одиниць володіє дифузним характером значення, аж до енантіосемічного, обумовленим визнаною психологами комплексністю емоцій, в зв'язку з чим складно дати однозначне визначення окремим ФЕ на докомунікативному рівні.

Частину одиниць функціонально-семантичного поля ФЕіК німецької мови визначено як *амбівалентно-перехідну ідіоматику експресивно-комунікативного спрямування*: одиниці **відмови** / **заперечення** (*Mein Bedarf ist gedeckt; (Das) kommt (gar) nicht in die Tüte!*), **епістемної оцінки** (*Ich verstehe nur Bahnhof; Da bin ich überfragt*)**,** численні (емоційно забарвлені) **оцінно-ситуативні фрази** (*Da / dort möchte ich nicht begraben sein; Da ist der Bär los! Koste es / es koste, was es wolle*).

Групу **різне** утворюють ФО, в т. ч. крилаті фрази (*Friss, Vogel, oder stirb! Wie sag(e) ich's meinem Kinde? (Und) noch ein Gedicht!*), які не увійшли до жодної із виділених функціонально-семантичних груп. Конвенціалізовані авторські стійкі фрази характеризуються більш комплексним смисловим навантаженням, аніж колективні «мовні заготовки», частина яких відзначається типовим характером, що підтверджується закладеними в їхній основі метафорами та структурно-семантичними інваріантами. Напр., вербалізація експресії (сильного) роздратування концептуалізована як прояв чогось надмірного, що виходить за прийняті рамки: *Das ist (doch) der Gipfel! (Das) geht einem / mir über die Hutschnur! Jetzt schlägt's dreizehn!*

Аналіз отриманих в результаті суцільної лексикографічної вибірки 2303 одиниць виявив неоднорідність питомої ваги символьних компонентів цих ФО. Символьна складова ФЕіК німецької мови найширше представлена елементами міфологічно-релігійного характеру, передусім щодо одиниць таксонів **незадоволення** та **негативної оцінки** (*Da hat der Teufel seine Hand im Spiel; Da soll doch gleich ein Donnerwetter dreinschlagen!*) і **переляку** та **(радісного) полегшення** (*Alle guten Geister! Gott sei's getrommelt und gepfiffen!*) (110 од. – ≤ 4,8 % вибірки), та наявністю у їхній структурі зоонімів (30 од. із символьною вагою – як і щодо перших, не в кожному випадку властивою виключно німецькій лінгвокультурі – ≥ 1,3 %). Серед зоонімів поширені *der Geier* та *der Kuckuck*, що здавна символізують в народі нечисту силу. У складі ФЕіК німецької мови переважає негативний експресивний компонент зооніма *der Hund* (*Hol dich der Hund! Scheiß der Hund drauf!*). Нехарактерними для ФЕіК німецької мови виявилися числовий (15 од. – ≤ 0,7 %) та колоративний (7 од. – ≥ 0,3 %) символьні компоненти. Проте семантичні асоціації останніх мають виражений національно-культурний характер,

тут представлені базові для німецької культури концепти кольорорефлексії та інші національні етимологічні асоціації. Напр., у складі ФО *(Na), So blau! – синій* виражає обман, оскільки є відірваним від єдиного образу в ході вторинного фразотвору (пор. *blauen Dunst reden; das Blaue von Himmel (herunter)lügen*).

117 ФЕіК (≤ 5,1 %) мають літературне в широкому розумінні авторське підґрунтя: *Da wird der Hund in der Pfanne verrückt! Hast du sonst noch Schmerzen?* Деякі сучасні ФЕіК походять із народної пісенної творчості і національних та регіональних шлягерів (*Hoppla, jetzt komm(e) ich! Hannemann, geh du voran!*) чи були свого часу відомими рекламними слоганами (*Immer mit der Ruhe und einer guten Zigarre!*).

Як національно марковані визначено також ФЕіК, які виникли на історичній національній основі (116 од. – ≥ 5 %). Ці одиниці пов'язані з воєнними подіями та військовою сферою загалом (*Ab nach Kassel! So schnell / scharf schießen die Preußen nicht!*); торговою сферою, традиціями німецьких ярмарок (*Klappe / Bude zu, Affe tot / krank! Immer rein ins Vergnügen!*) та гастрономічними звичками німців *(Das) macht den Kohl (auch) nicht fett; Das geht wie beim Brezelbacken; Das ist (nicht) mein Bier; Das ist (alles) kalter Kaffee*); у структурі низки ФЕіК наявні німецькі антропоніми, в т. ч. відомих історичних осіб (*Sowas lebt und Schiller musste sterben; Ich will Hans / Emil heißen*) та окремі топоніми (*Du lieber Herrgott von Biberach!*). Загалом частка національно-культурно маркованих ФЕіК в ході аналізу склала понад 17 %.

Ми розглядали текстовий масив Інтернету як особливий лінгвістичний макрокорпус. Розроблено методику визначення вживаності ФЕіК з використанням пошукової машини *Google*. Перевагою пошуку є включення до результатів даних із численних форумів, які значною мірою відображають функціонування концептуально усного мовлення. Щодо дослідження частотності вживання ФЕіК важливою була можливість задати пошук точного тексту фрази. Крім словникових форм, ми конструювали вручну додаткові форми для пошукового запиту. Відмінність між формами ФО полягала в порядку конституентів (чи їхній елімінації), часовій формі дієслова і варіативності займенників, також враховувався розмовний варіант дієслова другої особи однини теперішнього часу (*haste, kannste, siehste*) та інші варіанти орфографії, напр.: *Da haben wir die Bescherung / Da hast du die Bescherung / Da haste die Bescherung.* З метою уникнути серйозної похибки вручну відсіювались багаторазово дубльовані сторінки із онлайн-словників та варіанти нефразеологічного прочитання ФО (*Die Tour kenne ich* – розм. фам. *Знаємо ми ці штучки!* (В. І. Гаврись / О. П. Пророченко); *Lass dir Tee kochen! – Ausdruck der Abweisung.* Stud. (H. Küpper).

В результаті виокремлено такі частотні групи ФЕіК: одиниці з **високою частотою вживання** (всього 1054 ФО, із показниками вживаності від 251 пошукової сторінки і вище); одиниці з **середньою вживаністю** (650 ФО, показники вживаності від 11 до 250 сторінок); одиниці із **низькою вживаністю** (467 ФО, до 10 сторінок; серед них 88 ФО вжиті виключно у текстах опублікованих в Інтернеті книг) та 132 одиниці із **нульовою вживаністю** в Інтернет-дискурсі.

Проведено кореляцію результатів пошуку із лексикографічною вибіркою. Одиниці з нульовою та низькою вживаністю визначено як архаїзми (*Und wenn der Teufel auf Stelzen geht – unter allen Umständen* (H. Küpper); *Die Zähne sollen dir*

ausfallen! – розм. фам. *Тіпун тобі на язик! Щоб тобі поприщило!* (В. І. Гаврись / О. П. Пророченко), оказіонально-варіантні утворення за зразком вживаніших ФЕіК (*Ich glaub(e), mein Nilpferd bohnert! – Ausdruck des Erstaunens.* Halbw. (H. Küpper) чи фразеологізмів інших типів (пор.: *Mach' dich nicht grün! – Rege dich nicht auf!* (H. Küpper) і *j-n blau und grün / blaß ärgern* – розм. фам. *роздратовувати, допікати до живого кого-н.* (В. І. Гаврись / О. П. Пророченко) та власне оказіоналізми (*Bei mir Zement, da kannst du lange kratzen! – Ausdruck der Ablehnung* (H. Küpper).

За допомогою корпусного пошуку, передусім з використанням в ролі корпусу матеріалів Інтернету, можна визначити не лише окремі оказіональні форми ФО, але й форми, що за частотою вживання конкурують зі словниковими і, таким чином, претендують на лексикографічну фіксацію, чи одиниці, які повинні замінити маловживані та цілком невживані лексикографічно фіксовані варіанти ФО. Напр., пошук в Інтернеті ФЕ *Ach du Donnerchen!* – ugs. *Ausruf des Erstaunens* (Duden 11) не дав жодного результату, окрім дубляжів словникових статей. Натомість, відсутній у словниках варіант *Ach du Donner!* виявляє значну кількість випадків вживання (форуми, блоги, різноманітні дискусії) і може бути зарахований до ФЕіК із середньою частотою вживання.

Результати Інтернет-пошуку були верифіковані за допомогою письмового опитування носіїв мови на основі розробленої анкети. В опитуванні взяли участь 50 осіб, для яких німецька мова є рідною. Всього до анкети включено 80 ФЕіК з різною частотою вживання. Отримані результати за частотними групами виявились співставними із даними пошуку в Інтернет-корпусі: ФЕіК групи з нульовою вживаністю в Інтернеті виявили показник 14,9 % відомості та 3,1 % вживання опитаними респондентами; одиниці з низькою вживаністю – 29 % відомості і 8,5 % вживання; із середньою вживаністю – 52,4% і 28 % та одиниці з високою частотою вживання в Інтернет-корпусі – 78 % і 52,2 % відповідно. Напр., ФО із групи з нульовою вживаністю в Інтернет-корпусі отримали такі показники: *Da kannst du Meisen ausnehmen* (2 % відомості і 0 % вживання); *Wo hast du deinen Spiritus gelassen?* (4 % і 0 %). Окремі ФЕіК групи з низькою частотою вживання в Інтернет-дискурсі виявляють значно вищий показник відомості респондентам в порівнянні з показником вживаності: *Da soll doch der Teufel dreinschlagen!* (42 % і 4 %); *Da geht's nicht katholisch zu!* (44 % і 6 %), що свідчить про їхню недавню архаїзацію. Застарілими є фрази з національно-культурною конотацією *Da kennen Sie Buchholtzen schlecht!* і *Dazu hat Buchholtz kein Geld* (обидві 6 % і 4 %) та інші ФЕіК, напр.: *Verrückt und fünf ist neune!* (12 % і 2 %); *Verschwinde wie die Wurst im Spinde!* (4 % і 0 %). Водночас, результати опитування підтвердили відносно високу популярність ФЕіК із середньою і високою частотою вживання в корпусі Інтернету, фіксованих лише в одному серед опрацьованих нами лексикографічних джерел: *Ich bin dafür, dass wir dagegen sind* (74 % і 36 %); *Wie habe ich das wieder gemacht?* (90 % і 60 %); *Da könnte ja jeder kommen!* (96 % і 88 %); *Nicht schlecht, Herr Specht!* (96 % і 82 %).

Розділ 3 «Фразеологічні експресиви і комунікативи в контексті Інтернет-комунікації» присвячено дослідженню когнітивно-дискурсивних особливостей функціонування ФЕіК в різних жанрах Інтернет-комунікації; розглядається правомірність зарахування частини фіксованих в мережі текстів як наближених до

концептуально усного мовлення; визначається роль використання ФЕіК для конструювання лінгвокультурної специфіки німецькомовного Інтернет-дискурсу.

Жанри Інтернет-комунікації слід розглядати як формати спілкування, в яких технічні конфігурації визначають мовний образ текстів і комунікативну поведінку мовців. Жанрова панорама Інтернет-дискурсу відзначається високою динамічністю – постійно утворюються нові жанрові формати та змінюються старі, а також наявністю численних міжжанрових зв'язків.

Що більш діалогічною та синхронною є комунікація в Інтернеті, то частішими в ній є прояви ознак усного мовлення (жанр чату, служби миттєвих повідомлень). Внаслідок тенденції до економії зусиль і часу у продукуванні повідомлень та прагнення комунікантів до імітації безпосереднього невимушеного усного спілкування мовні новації спостерігаються також в текстах асинхронних форм Інтернет-комунікації – форумів, платформ питань-відповідей тощо.

Вживання ФЕіК в асинхронній комунікації супроводжується основними фонетико-графічними особливостями концептуально усного мовлення: редукцією літер (*Mein Name ist Hase, ich weiß von* ***nix***), клітизацією слів (*Da* ***musste*** *früher aufstehen; So* ***siehste*** *aus!*), ітерацією розділових знаків (*Bahnhof??? Koffer klauen????; !!!!!!VERDAMMT NOCHMAL!!!!!!*), використанням емотиконів, які корелюють зі значенням ФЕіК й також часто поєднуються з ітерацією розділових знаків (*Man steckt da nicht drin* <***:nixweiss***>), та служить для створення комунікативної близькості – емоційно-маркованого способу організації спілкування. Виявлено тенденцію написання разом широковживаних фразеологічних експресивів, що за своїм значенням наближаються до первинних вигуків і, відповідно, сприймаються мовцями як окремі лексичні одиниці: *achdumeinegüte*, *dukriegstdietürnichtzu*, *sachengibtsdiegibtsgarnicht; achdudickesei* та ін.

Користувачі використовують ФЕіК в усіх структурних елементах форумів – власне у тексті повідомлень, у заголовках до них та в ролі нікнеймів і оріджинів (електронних підписів). У вживанні емоційних заперечень, зауважень та запевнень виявляється неформальний характер спілкування на форумах, напр.: *«..****Ich will Meier heißen****, wenn je ein kroatischer Ball in unsere Tore fliegt»* (*allmystery.de*). Підвищеною емоційністю відрізняються повідомлення із накопиченим вживанням ФЕіК.

У використанні ФЕіК в ролі заголовку користувачі намагаються виділити своє повідомлення з-поміж маси інших, ідентифікувати себе як мовну особистість, такі заголовки мають також розважальний ефект, напр.: *«He, he, he, Ruhe auf den billigen Plätzen! :o)))»* (жартівливе заспокоєння співрозмовника на *rund-ums-baby.de*).

ФЕіК в ролі нікнеймів (*sosiehsteaus, PfuiSpinne, hasteworte*) і оріджинів, тобто електронних підписів (*Ich komme noch früh genug zu spät*) функціонують як засоби докомунікативної самопрезентації особистості і передають «карнавальний» характер віртуального спілкування.

На платформах питань-відповідей спостерігається значна зацікавленість пересічних користувачів питанням етимології ФЕіК, вони активно обговорюють їхнє походження та відтінки значення, напр.: *«Woher stammt der Spruch «Da wird ja der Hund in der Pfanne verrückt»? Und wie kam man auf diesen doch sehr bizzaren Spruch?»* (*cosmiq.de*). Як і щодо функціонування ФЕіК на форумах (використання в

ролі заголовків постів, відповідні метамовні ремарки), ми виявили тенденцію до сприйняття їх користувачами як прецедентних висловлень, що відповідає зробленому під час лінгвокультурного зрізу висновку про виразне акумулювання ФЕіК фонових знань носіїв мови.

Результати пошуку *Google* засвідчили, що ФЕіК – серед них як одиниці, які мають власне літературне в широкому розумінні походження, так і інші широковживані стійкі фрази – часто використовуються в ролі назв художніх та документальних фільмів («Sieh zu, dass du Land gewinnst» (2006); «Wehe, wenn sie losgelassen» (1958); телепередач, в т. ч. теле- та мультсеріалів («Mein Name ist Hase»; «Dreimal darfst Du raten»; «Hast du Töne?»); літературних творів («Sonst noch was: oder Die Kunst, miteinander zu reden» (E. Heidenreich); «Friß, Vogel, oder stirb» (I. Rodrian); магазинів (кравецький салон в Карлсруе «Verflixt & zugenäht»; магазин пряжі у Відні «Komme Was Wolle») тощо. ФЕіК виконують парольну функцію, виявляють потенціал творення спільноти, тобто виступають прецедентними феноменами інтенційної та емоційно-оцінної концептосфер німецької лінгвокультури.

Аналіз функціонування ФЕіК в онлайн-ЗМІ підтвердив тенденцію до посилення в сучасних мас-медіа експресивної функції та міжстильового перерозподілу лексичного і фразеологічного матеріалу. ФЕіК німецької мови особливо часто вживаються в ролі заголовка, виступають у поєднанні з його інформативною частиною емоційно-оцінними індикаторами медійних текстів. Такі заголовки задають емоційний тон статті, виявляють авторську позицію: *«**So weit kommt's noch**: Ex-Minister will Saarland auflösen»* (*sol.de*). ФЕіК також часто використовуються як заголовки інтерв'ю, де вони дублюють одну з реплік респондента: *«**Immer mit der Ruhe und einer guten Zigarre**»: Prager Außenminister sieht im Sturz seiner Regierung kein Desaster»* (*welt.de*).

На відміну від форумів, де ФЕіК вживаються здебільшого у притаманному їм фразеологічному значенні, у статтях ЗМІ часто зустрічаються випадки подвійної актуалізації значення – семантичної трансформації ФО, коли обігрується пряме лексичне значення окремих компонентів чи усього виразу. Напр., стаття *«**Jetzt ist Sense!**»* (*Kölner Stadt Anzeiger*) розповідає про мешканку одного німецького містечка, яка, не дочекавшись комунальних служб, сама бере до рук косу, щоб привести в порядок узбіччя недалеко від свого будинку, та супроводжується відповідним фото (пор.: *Jetzt ist Sense! – Тепер досить! Годі!* і *die Sense* – коса). Такі приклади семантично «ущільненого» формулювання слугують проявом креативності автора і володіють афективним потенціалом та відображають поширену в Інтернет-комунікації загальну тенденцію до мовної гри і креативності. Реципієнт може отримувати від розшифрування виразу, який має декілька варіантів прочитання, також інтелектуальне задоволення, адже, відповідно до теорії оптимальної релевантності, зростає кількість когнітивних ефектів, отриманих під час інтерпретації висловлення. Завдяки спільному знанню та спільному емоційному фону читач відчуває зв'язок з продуцентом тексту та іншими читачами.

В інтерактивному блоці Інтернет-ЗМІ представлені коментарі читачів, що відображають зворотну реакцію аудиторії на журналістський текст. На відміну від матеріалів журналістів, тут значно рідше зустрічаються прийоми мовної гри,

двозначності тощо. Основною функцією ФЕіК у тексті коментарів та в ролі заголовків до них є висловлення власної оцінки щодо висвітлених в статті подій, створення відповідного емоційного фону, привертання уваги до свого повідомлення.

В соціальних мережах анкетного типу ФЕіК використовуються в ролі імені та / чи прізвища користувача (Frank *Fragmichwasleichteres, Achdu Meinegüte, Ach Du Liebes Lieschen*). Такі імена передають емоційний стан користувачів (поширеним є використання ФО, які привносять негативний емоційний заряд: *Du Kannstmichmal; Pfui Deibel*) та певне «загравання-виклик» відвідувачам сторінки. Вони виконують інтригуючу функцію та створюють ігрову («карнавальну») атмосферу, виявляють прагнення користувача залишатися анонімним в Інтернет-комунікації.

У соцмережі Фейсбук особливий текстотвірний потенціал ФЕіК виявляється в тому, що вони дають поштовх до створення спільнот та груп користувачів (переважно розважального характеру): *«Der Zug ist abgefahren»; «Du ahnst es nicht»*; *«Ich glaub mich tritt ein Pferd»*; *«Da ist der Bär los!!!»*. Візуалізація ФЕіК, вжитих в ролі назв, за допомогою зображень на сторінці спільноти, а також подвійна актуалізація значення посилюють розважальний ефект цих одиниць. Напр., на аватарці спільноти *«ich glaub ich steh im wald :o»* завантажено фото хлопчика у лісі, який здивовано роздивляється навколо.

ФЕіК також часто вживаються користувачами соціальних мереж колекційного типу – фото- і відеохостингів. Вжиті одиниці відповідають відзнятим ситуаціям чи переданим на фото та відео емоціям (або виражають емоції автора), відтворюють основну комунікативну інтенцію сюжету. Напр., заголовок *«Da staunt der Laie und der Fachmann wundert sich!»* (пор.: розм. жарт. *Просто диву даєшся!*) передає приємне здивування автора, якому вдалося серед зими зафільмувати рідкісного птаха на озері (*fotocommunity.de*); на відео *«Nicht schlecht, Herr Specht»* автор знімає комп'ютерну гру і вихваляється результатом (*youtube.com*).

Прийом подвійної актуалізації значення ФЕіК, який користується великою популярністю серед журналістів, набуває не менш масового поширення серед фото- і відеолюбителів. Як правило, актуалізується лише дослівне значення фразеологізму чи його окремого компонента: *«Da kannst Du Dich auf den Kopf stellen...»* (мавпочка повисла на дереві вниз головою); *«..weiß der Geier»* (фото королівського грифа) (обидва – *fotocommunity.de*).

Використання жартівливого або креативно вжитого фразеологізму як назви фотографії чи відеоролика нерідко виступає однією з умов їхньої вдалої презентації та самопрезентації автора як творчої особистості. Користувачі дають захоплену оцінку дотепно підібраному заголовку, розвивають гру слів автора у коментарях, використовують й інші ФО, демонструючи, що вони зрозуміли авторський задум.

Ця тенденція підтверджується також використанням ФЕіК як доменних імен. Вони передають основну комунікативну інтенцію та емоційний фон Інтернет-проектів: ***www.das-waren-noch-zeiten.de*** (віртуальна подорож у часі в 60-і роки минулого століття); ***www.seikeinfrosch.de*** (портал знайомств). У випадку подвійної актуалізації значення, коли дослівний зміст одиниці чи її окремого компонента перегукується з тематикою сайту, напр.: ***www.fuerdiekatz.com*** («Dein Katzen-Portal» – портал для кішок і їхніх господарів), ФЕіК виконують розважальну функцію.

ВИСНОВКИ

У сучасній лінгвістиці щодо досліджуваних ФО існує багато гетерогенних підходів, які часто охоплюють більший чи менший обсяг одиниць, а також різнобій у термінології. У представлених концепціях ці мовні явища розглядаються як комунікативні одиниці чи як вторинні вигуки; серед прагматично-функціональних підходів їм нерідко відводиться статус залишкової категорії.

З прагматичним поворотом та із впровадженням методів корпусної лінгвістики у працях з фразеології релятивуються основні категорійні ознаки ФО – ідіоматичність та стійкість; фразеологізми розглядаються як понадслівні одиниці, які функціонують у мовленні більшою мірою завдяки процесам «відтворення», аніж «продукування». Поширеними є дослідження різножанрового контекстного функціонування ФО різних типів, а також їхньої лінгвокультурної специфіки.

У рамках лінгвофілософської концепції ідіоматичного карбування мови Г. Файльке та досліджень шаблонної мови Ш. Штайна серед дискурсивних одиниць інтенційного мовленнєвого вжитку виділено функціонально-семантичне поле **фразеологічних експресивів і комунікативів** – окремих висловлень, синтаксично оформлених у вигляді речень / еліптичних речень, закріплених узуально в мовній спільноті для вираження інтенцій, оцінок і емоцій мовця, які характеризуються вживаністю, відтворюваністю, відносною стійкістю, комплексним значенням і виконують комунікативну та експресивну функцію.

Функціонально-семантичне поле ФЕіК німецької мови ми представили у вигляді класифікаційної схеми тезаурусного типу – отримані на основі лексикографічної вибірки одиниці формуються в окремі функціонально-семантичні групи (таксони і підтаксони), а експлікація перетину їхніх значень, тобто поліфункціональної специфіки ФЕіК, здійснюється за допомогою відсилань між таксонами.

Складність у проведенні дискретної межі між стійкими фразами із суто експресивною семантичною домінантою та одиницями продуктивного чи непродуктивного комунікативних стилів з визначеною комунікативною інтенцією зумовила необхідність виділення амбівалентно-перехідної ідіоматики експресивно-комунікативного спрямування, яка складає значну кількісну частку досліджуваного емпіричного мовного матеріалу.

У ході дослідження національно-культурного компонента семантики ФЕіК виділено одиниці із символьною складовою, ФЕіК з літературним у широкому розумінні підґрунтям та одиниці, які виникли на історичній національній основі. Загалом частка національно-культурно маркованих ФЕіК, як засвідчує наш аналіз, складає понад 17 %, що дозволяє зробити висновок про виражене акумулювання фонових знань носіїв мови в німецькому мовно-культурному ареалі не лише традиційними ідіомами, але й фразеологічними експресивами і комунікативами.

Ми розглядали мережу Інтернет як особливий текстовий макрокорпус. Розроблено методику визначення вживаності ФЕіК з використанням пошукової машини *Google* і виокремлено групи одиниць з високою, середньою, низькою та нульовою частотою вживання в Інтернет-текстах.

Виявлені в лексикографічних джерелах ФЕіК, що вийшли чи виходять з ужитку, та низька фіксація багатьох широковідомих та часто вживаних одиниць дозволяють рекомендувати використання отриманих результатів в майбутніх проектах з укладення фразеологічних словників чи словників розмовної німецької мови. Інтернет як корпус виявився консистентним та відображає вживання ФО цього типу максимально наближено до мовної реальності.

Фразеологічні експресиви і комунікативи у мережі Інтернет виступають чинниками особливого виду квазіусної, писемно-усної комунікації. Вживання ФЕіК в асинхронній комунікації супроводжується основними фонетико-графічними особливостями концептуально усного мовлення і служить для імітації спільного комунікативного простору, створення комунікативної близькості – емоційно-маркованого способу організації спілкування.

Завдяки поєднанню діахронної та синхронної національно-культурної специфіки семантики і включенню механізмів вторинної інтертекстуальної алюзії фразеологічні експресиви і комунікативи німецької мови виконують в аналізованих жанрах Інтернет-комунікації парольну функцію – натякають на спільну емоціосферу носіїв мови, спільний фоновий гумор. ФЕіК виявляють потенціал творення спільноти і виступають прецедентними феноменами інтенційної та емоційно-оцінної концептосфер німецької лінгвокультури, її об’єднуючим фактором.

Технічні можливості комп’ютерної обробки інформації та гіпертекстова структура Інтернет-комунікації зумовлюють значно активніше поєднання візуального та вербального каналів інформації. У функціонуванні в Інтернет-дискурсі фразеологічних експресивів і комунікативів з цим феноменом нерозривно пов’язана подвійна актуалізація дослівного й ідіоматично-сигніфікативного прочитання фразеологічних одиниць, потенціал якої значно ширший, аніж у традиційних медіа. ФЕіК виконують розважальну функцію, виступають одним із засобів створення гумористично-ігрової тональності Інтернет-комунікації. Прийом подвійної актуалізації значення ФЕіК, який користується великою популярністю серед журналістів, набуває масового поширення й серед фото- і відеолюбителів.

Таким чином, аналіз функціонування ФЕіК німецької мови у текстах різних жанрових форматів Інтернет-дискурсу дав можливість зробити висновок про універсальний характер креативного вживання цих одиниць, їхньої розважальної та парольної функцій.

Різноманітне поширене використання ФЕіК в називній функції – в ролі заголовків медійних текстів, повідомлень асинхронної комунікації та коментарів читацької аудиторії онлайн-ЗМІ, нікнеймів й оріджинів на форумах та імен користувачів, назв груп та спільнот у соцмережах, назв фотографій і відеороликів та доменних імен, свідчить про додану дискурсивну вартість цих одиниць. У функції прецедентних феноменів ФЕіК (головним чином, ядро цього функціонально-семаничного поля – групи одиниць з високою та середньою частотою вживання) виступають носіями фонових знань й роблять свій внесок у творення когнітивно-світоглядної бази німецької лінгвокультури. Відсутність щодо більшості одиниць перекладних еквівалентів та водночас їхнє активне використання у німецькомовному дискурсі може спричинити труднощі у міжкультурній комунікації

та робить очевидною необхідність їхнього врахування для формування іншомовної компетенції, включення до навчальних програм з лексикології, лінгвокраїнознавства, спецкурсів з фразеології німецької мови, перекладу тощо.

Інтернет-дискурс як мовний корпус завдяки легкому доступу до великого масиву різножанрових текстів може і надалі використовуватися як для визначення частотності вживання певних мовних одиниць, наприклад, встановлення пареміологічного мінімуму тієї чи іншої лінгвокультури, так і для дослідження функціонування мовних одиниць різних рівнів, зокрема, у концептуально усному мовленні, у соціолінгвістичних студіях тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гордій О. М. Корпусні лінгвістичні дослідження і фразеологія / О. М. Гордій // Наукові записки; Серія «Філологічна» : матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація: мова-культура-особистість». – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 45. – С. 14-17.

2. Гордій О. М. Культурно-національний конотативний компонент ідіоматичності фразеологічних експресивів і комунікативів / О. М. Гордій // Мова і культура. Науковий журнал. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 13. – Т. VIII (144). – С. 38-45.

3. Гордій О. М. Німецькі фразеологічні експресиви й комунікативи в асинхронній інтернет-комунікації / О. М. Гордій // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; Серія : Філологічні науки (Мовознавство). – Луцьк : СНУ ім. Л. Українки, 2014. – № 4 (281). – С. 172-176.

4. Гордій О. М. Семантико-прагматичні особливості та поняття ідіоматичності фразеологічних експресивів і комунікативів / О. М. Гордій // Східнослов’янська філологія : зб. наук. праць; Мовознавство. – Горлівка : Вид-во ГІІМ ДВНЗ «ДДПУ», 2012. – Вип. 23. – С. 162-174.

5. Гордий О. М. Структурно-синтаксические особенности фразеологических экспрессивов и коммуникативов. Понятие устойчивости и воспроизводимости / О. М. Гордий // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2014. – № 2. – Ч. 2. – С. 57-61.

6. Гордій О. М. Фразеологічні експресиви і комунікативи як лінгвістичний феномен / О. М. Гордій // Studia methodologica. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Випуск 30. – С. 260-266.

7. Гордій О. М. Функціональне поле фразеологічних експресивів і комунікативів / О. М. Гордій // Наукові записки; Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Випуск 129. – С. 301-307.

8. Гордій О. М. Частотність вживання фразеологічних експресивів і комунікативів німецької мови в Інтернет-дискурсі / О. М. Гордій // Studia

methodologica. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Випуск 36. – С. 86-93.

9. Гордій О. М. Основні характеристики Інтернет-дискурсу / О. М. Гордій // Лінгвістика. Комунікація. Освіта : матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції, 27-28 березня 2014 р. – Луганськ : Вид-во ЛДАКМ, 2014. – С. 89-93.

АНОТАЦІЯ

Гордій О. М. Фразеологічні експресиви і комунікативи сучасної німецької мови в Інтернет-текстах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, Львів, 2016.

В дисертації здійснюється аналіз комунікативно-експресивної фразеології сучасної німецької мови і аргументується представлення стійких фраз, що передають інтенції, оцінки і емоції мовця, як єдиного функціонально-семантичного поля фразеологічних експресивів і комунікативів.

Здійснено лексикографічну вибірку і розроблено тезаурусну класифікаційну схему фразеологічних експресивів і комунікативів, описано їхні функціонально-семантичні та національно-культурні особливості.

Окреслено потенціал Інтернету як лінгвістичного корпусу. За допомогою пошукової машини Google проведено аналіз частотності вживання в Інтернет-дискурсі фразеологічних експресивів і комунікативів німецької мови та аргументовано можливість застосування цього методу у фразеографічних проектах.

Описано особливості функціонування фразеологічних експресивів і комунікативів у текстах різних жанрових форматів Інтернет-дискурсу, встановлено універсальний характер їхнього мовнокреативного вжитку та функціонування як прецедентних феноменів інтенційної й емоційно-оцінної концептосфер німецької лінгвокультури.

Ключові слова: німецька мова, фразеологія, фразеологічна одиниця, мовний корпус, Інтернет-дискурс, фразеологічні експресиви і комунікативи, прагматичні фразеологізми, рекурентність, ілокутивна функція, концептуально усне / писемне мовлення, прецедентний феномен.

АННОТАЦИЯ

Гордий О. М. Фразеологические экспрессивы и коммуникативы современного немецкого языка в Интернет-текстах. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко Министерства образования и науки Украины, Львов, 2016.

В диссертации анализируется коммуникативно-экспрессивная фразеология современного немецкого языка и аргументируется представление устойчивых фраз, которые передают интенции, оценки и эмоции говорящего, как единого

функционально-семантического поля фразеологических экспрессивов и коммуникативов.

Осуществлена лексикографическая выборка и разработана тезаурусная классификационная модель фразеологических экспрессивов и коммуникативов, описаны их функционально-семантические и национально-культурные особенности.

Освещен потенциал Интернета как лингвистического корпуса. С помощью поисковой машины Google осуществлен анализ частотности употребления в Интернет-дискурсе фразеологических экспрессивов и коммуникативов немецкого языка и аргументирована возможность применения этого метода в фразеографических проектах.

Описаны особенности функционирования фразеологических экспрессивов и коммуникативов в текстах различных жанровых форматов Интернет-дискурса, установлен универсальный характер их лингвокреативного употребления и функционирования как прецедентных феноменов интенционной и эмоционально-оценочной концептосфер немецкой лингвокультуры.

Ключевые слова: немецкий язык, фразеология, фразеологическая единица, языковый корпус, Интернет-дискурс, прагматические фразеологизмы, фразеологические экспрессивы и коммуникативы, рекуррентность, иллокутивная функция, концептуально устная / письменная речь, прецедентный феномен.

SUMMARY

Gordiy O. M. Expressive and Communicative Phraseology of Modern German in the Internet-Texts. – Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Philology, Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko Lviv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2016.

In the thesis traditional approaches to the study of expressive and communicative idioms are evaluated. The definition of phraseological expressives and communicatives is given and their description as a unifed functional-semantic field is argued. They are demarcated of related phenomena and crossing zones are described.

The lexicographical representation of expressive and communicative phraseological units of German is analized and their lexicographical selection is carried out. Differences of the basic forms (units with sentence structure or verbal idioms) are pointed out.

The conclusion is made as follows: the functional-semantic field of phraseological expressives and communicatives of Modern German in the speakers' mind is represented by a fragment of lexical-semantic system of language with thesaurus taxonomic structure, numerous hyperlinks and diffuse intertwining areas. An appropriate classification scheme of phraseological expressives and communicatives of Modern German was developed.

According to the theory of interpersonal communication phraseological communicatives as the units with defined speech intentions are divided into functional groups of productive and unproductive communication styles. Necessitated by the failure of setting a discrete boundary in all cases between phraseological units with expressive semantic dominant and only communicative function an ambivalent transition zone of

expressive and communicative featured idioms is defined, which makes a quantitatively significant part of the studied empirical language material.

Linguo-cultural analysis was applied in order to discover national cultural component of semantics of phraseological expressives and communicatives of German. As a result units with cultural symbolic component, as well as phrases with the «obscured» authorship and phrases, which reflect national and cultural realities of various spheres of national life are determined. The peculiarities of their usage in discourse are stated.

The capability of the Internet as a linguistic corpus is determined. The advantages of use of this method in the phraseological studies are highlighted and the limits are outlined. The frequency of use of German expressive and communicative idioms is analysed with the help of the search engine Google. The possibility of applying this method in the phraseographic projects is argued. Data of Internet search were to be verified by written survey of native speakers. The results for the frequency groups were comparable with the data search in the Internet. The Internet as a corpus proved to be consistent and reflects the functioning of phraseological units as close as possible to the real language.

Combination of features of speech and writing in the Internet-texts is explained by the specific parameters of communication channel and medium; by their action a particular media variant of language is formed, which displays specific phonetic-graphic, lexical and grammatical features.

A special attention is paid to the ability of Internet communication generally and functioning of phraseological expressives and communicatives in particular to much more frequent combination of visual and verbal channels of information due to the technological features of the network as well to the inextricably linked to this phenomenon double actualization both of literal and significant idiomatic reading of phraseological units, whose potential is much wider than in traditional print media.

While analyzing the functioning of expressive and communicative phraseological units of German in different genre formats in online discourse, it was concluded about the universal nature of their creative use, appeal and entertainment functions.

The expressive and communicative idioms of German are considered as precedent phenomena that convey folk humor, express common emotional-evaluative picture of the world. Expecially the core of researched functional-semantic field (units' groups with high and medium frequency of use) acquires in the analyzed genres of Internet communication effect of «discursive added value» and contributes to the creation of cognitive-ideological framework of the German linguistic culture.

Key words: German, phraseology, phraseological unit, linguistic corpus, Internet discourse, pragmatic idioms, phraseological expressives and communicatives, recurrence, illocutive function, conceptual spoken and written language, precedent phenomenon.

Друк: підприємець Голіней О.М.
м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 128
тел. (0342) 58 04 32, +38 050 540 30 64
папір офсетний, друк цифровий
формат 60х84 /16, ум. друк. 0,9 арк.
Зам. № 62 від 11.03.2016, наклад 100 прим.